

Põhja- ja Baltimaade sotsiaaltöö doktoriõppe võrgustiku (NBSW) suvekool Tallinna Ülikoolis

Merike Sisask¹, Riina Kiik^{1,2}, Kersti Kriisk¹, Koidu Saia¹, Reeli Sirotkina^{1,3}

¹ Tallinna Ülikool, ühiskonnateaduste instituut, sotsiaalkaitse suund

² Norra Teaduse ja Tehnoloogia Ülikool, sotsiaaltöö osakond

³ Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut

Pildigalerii: <https://www.flickr.com/photos/tallinnuniversity/sets/72157672838078068>

Põhja- ja Baltimaade sotsiaaltöö doktoriõppe võrgustik (NBSW) on sotsiaaltöö valdkonnas tegutsevate doktorikoolide, ülikoolide ja muude institutsioonide võrgustik, mis ühendab seitset riiki: Soomet, Rootsit Norrat, Taanit, Eestit, Lätit ja Leedut. NBSW on tegutsenud juba kümme aastat, esimesed viis aastat rahastas tegevusi projektipõhiselt Põhjamaade Ministrite Nõukogu (PMN). Sotsiaaltöö doktoriõppe võrgustiku loomise algatas 2007. aastal Tampere Ülikooli professor Tarja Pöso. Algatuse eesmärk oli luua võimalusi Põhjamaade ja Baltikumi sotsiaaltöö doktorantide kohtumisteks, võrgustiku loomiseks ja teadmiste edendamiseks. Viimased viis aastat koordineeris NBSW juhtkomitee tegevust prof Lars Uggerhøj Aalborgi Ülikoolist (Taani), alates 2018. aasta septembrist on selle uueks juhiks prof Merike Sisask Tallinna Ülikoolist.

Pärast PMN rahastuse lõppemist on NBSW võrgustik näidanud oma kestlikkust ja korraldanud igal aastal augustis suvekooli, kus doktorantidel on võimalus töögruppides esitada oma artikleid, saada neile tagasisidet ning vahelduseks kuulata tipptegijate loenguid. Suvekooli koht ja korraldustoimkond roteerub võrgustikku kuuluvate riikide ja ülikoolide vahel. Eestis on varem toimunud suvekoolid Tartus 2012. ja 2016. aastal. Sellel aastal toimus suvekool 21.–24. augustil Tallinnas, korraldajateks olid Tallinna Ülikool ja Norra Teaduse ja Tehnoloogia Ülikool (Trondheim, Norra). Doktorikoolis osales 19 doktoranti kaheksast Euroopa riigist. Suvekooli teemaks oli „Multi-distsiplinaarsus ja multi-positsioneerimine sotsiaaltöö valdkonna uurimistöös – läheduse ja distantsi tasakaalus hoidmine”.

Sotsiaaltöö on eriala, mis on vältimatult seotud mitmete teiste distsipliinidega – näiteks õigusteaduse, poliitikateaduse ja valitsemisega, psühholoogia, sotsioloogia ning rahvatervisega. Paljud uurimisprobleemid pole lahendatavad ühe distsipliini piires ning vajavad seega teadmisi, mis on loodud kahe või enama distsipliini koostöös. Kuidas on eri distsipliinidest pärit teadlastel võimalik arendada ühist kontseptuaalset raamistikku ja töötada koos ühise uurimisprobleemi lahendamise nimel ilma enda distsipliini põhimõtetest loobumata? Kuidas hoida tasakaalus lähedust ja kaugust distsipliinide vahel? Kuidas saab sotsiaaltöö teadlane end positsioneerida multidistsiplinaarses uurimistöös? Milliste võimaluste ja väljakutsetega tuleb arvestada, kui teadlane seob end multi-distsiplinaarse uurimistööga? Need olid peamised teemad, mida suvekoolis käsitleti ja mille üle arutleti.

Sotsiaaltöö valdkonnas uurimistöö läbiviimisel on oluliseks teemaks ka läheduse ja distantsi tasakaalus hoidmine teadlase ja uurimismaterjali vahel, eriti kui uurimistööd viib läbi praktik, kelle uurimise subjektideks on tema kliendid. See tasakaal sõltub valitud filosoofilistest ja metodoloogilistest lähenemistest ning vajab kriitilist eneseanalüüsi. Suvekoolis pöörati erilist tähelepanu sellele, kuidas professionaalselt hallata võimalikke pingeid, mis võivad

tekkida, kui teadlane püüab hoida tasakaalu läheduse ja distantsi vahel. Sellega seotud eetilised küsimused olid samuti arutuse all.

Allpool lühikokkuvõtted selle aasta suvekooli peaesinejate ettekannetest:

1. **Marianne Hedlund** (Norra Teaduse ja Tehnoloogia Ülikool, Norra), „Multi-distsiplinaarsus ja multi-positsioneerimine sotsiaaltöö valdkonna uurimistöös – läheduse ja distantsi tasakaalus hoidmine”

Professor Marianne Hendlund keskendus oma loengus ühise arusaamise loomisele, näidates, kui oluline on mõistetest ühine arusaamine ja selle alusel ühise praktika loomine. Sotsiaaltöö praktika ja sotsiaaltöö uurimus on oma olemusel avatud multidistsiplinaarsusele. Multidistsiplinaarsusel on omaette väärtus, mille kaudu või abiga saab tervikut paremini uurida või kompleksseid probleeme paremini lahendada. Samas tekkis huvitav arutelu mõiste deprofessionaliseerimine üle, mida võiks mõista esmapilgul nii, et meil polegi enam vaja professione, pigem on oluline, kui eri professionide esindajad oskavad olla interprofessionaalsed. Professor Hendlundil põhisõnum oligi ehk see, et interprofessionaalne pole võimalik, omandamata „teadmiste tuuma” ehk siis põhieriala või professioni, alles seejärel on võimalik olla interprofessionaalne. Deprofessionaliseerimise all võib pigem mõista seda terviklikku lähenemist, mida sotsiaaltöö praktika ja uurimused vajavad, kus iga eriala/distsipliin rikastab oma teadmiste ja meetoditega tehtavat tööd, samas saades aru, et üks perspektiiv/distsipliin ei saa pakkuda ainsat ja õiget lahendust/vastust.

2. **Katrin Niglas** (Tallinna Ülikool, Eesti) „Teadlase mõttemudelite positsioneerimine filosoofiliste ja metodoloogiliste lähenemiste multidimensioonilisel kontinuumil”

Nii nagu kõigis teaduslikes uurimustes, on ka sotsiaaltöö uurimustes oluline uurimuse metodoloogiline määratlus. Tallinna Ülikooli teadusprorektor Katrin Niglas pidas loengu metodoloogilistest lähenemistest ning uurija positsioneerimisest sotsiaalteaduslikes uuringutes. Nii nagu kasvab ühiskonna keerukuse aste, muutub ka uurimuse ja uurija metodoloogiline ja filosoofiline enesemääratlus keerulisemaks ja ei ole enam dihhotoomselt kvantitatiivne vs. kvalitatiivne või positivistlik vs. konstruktivistlik. Lisandunud on kombineeritud meetodid ning varem selge piir erinevate metodoloogiate ja uurimuste vahel on hägustunud. Kui veel 1990. aastatel oli juhtumiuuring (*case-study*) kvalitatiivne uurimus, siis praegu on võimalik korraldada juhtumiuuring, kasutades vaid kvantitatiivseid meetodeid või ka kombineeritud meetodeid. See kõik seab olulisele kohale lisaks uurimuse metoodika määratlusele ka uurija enda positsioneerimise ehk mõttemudelid (*mental models*). Uurija mõttemudelid viitavad uurija isiklikele teoreetilistele, uurimuslikele, filosoofilistele seisukohtadele ja väärtushinnangutele, mille põhjal konkreetset uurimust tehakse. Loeng ärgitas elavat diskussiooni teemal, kui üksikasjalikult on vaja näiteks artikli kirjutamisel avada metodoloogilisi seisukohti ja oma isiklike mõttemudeleid. Märgiti, et mõistete kasutamisel peaks olema ettevaatlik ja mitte teha seda kergekäeliselt. Näiteks kasutatakse mõisteid post-positivism, triangulatsioon või sotsiaalne konstruktivism erinevas tähenduses. Seetõttu tuleb oma uurimuse positsioneerimisel teadlikult määratleda nii need kui ka teised mõisted, tuues välja mõistete konkreetse tähenduse ja millises raamistikus neid kasutatakse.

3. **Aila-Leena Matthies** (Jyväskylä Ülikool, Soome)

„Jätkusuutliku ühiskonna transdistsiplinaarne uurimistöö – sotsiaaltöö positsioon”

Professor Aila-Leena Matthies tõi doktorikooli teemade hulka sisse uudsena sotsio-ökoloogilise (võib öelda ka ökosotsiaalse) lähenemise. Loengu alguses püstitas esineja mõned küsimused mõtteaineks: mida sotsiaaltöö uurimisvaldkond saab õppida transdistsiplinaarsest uurimistööst jätkusuutliku ühiskonna kohta?; mida sellest valdkonnast saab rakendada sotsiaaltöös sotsiaalsete probleemide lahendamisel?; kuidas sotsiaaltöö saab panustada jätkusuutliku ühiskonna arendamisse transdistsiplinaarses kontekstis? Kestliku arengu peamiseks väljakutseks makrotasandil on keerukate vastastikuste seoste mõistmine loodusressursside üle-ekspluateerimise, kliimamuutuste, inimkonna rikkuse ebavõrdse jaotuse ning inimkonna konfliktide vahel. Nendele küsimustele vastuste leidmiseks on vaja arendada uurimistööd, mis kombineeriks keskkondlikud, majanduslikud ja sotsiaalsed vaatenurgad: sotsio-ökoloogiline, sotsio-majanduslik, sotsio-tehnoloogiline. Transdistsiplinaarne ühiskonna säästva arengu alane uurimistöö peab olema probleemi-, mitte distsipliinikeskne. Samuti on tähtis ühendada mitte ainult eri distsipliinide jõupingutused, vaid ka uurimistöö ja praktika. Prof Matthiese loengu lõpus toimus arutelu sotsiaaltöö valdkonna kasutatud ja seni veel kasutamata potentsiaali üle, et sellesse valdkonda asjatundlikult panustada. Sotsiaaltöö tugevuseks on lähedus kohalike haavatavate kogukondadega ning orienteeritus probleemide lahendamisele.

4. **Judit Strömpl** (Tartu Ülikool, Eesti)

„Läheduse ja distantse tasakaalus hoidmine sotsiaaltöö valdkonna uurimistöös”

Tartu Ülikooli sotsiaaltöö uuringute dotsent Judit Strömpli ettekanne tõstas seotud teemasid, andes ruumi kogemuspõhiseks aruteluks. Ettekandja kinnitas, et usub, et sotsiaaltöö uurimus on oluline (ja kohati lahutamatu) osa sotsiaaltööst. Üksnes teadus- või üksnes praktikapõhiste aladele annab kokkupuude sotsiaaltöoga palju, kuna viimases on teadus- ja praktikapõhisus kombineeritud (sellest on kirjutanud ka prof Walter Lorenz). Tartu Ülikooli näitel on uurimuse läbiviimine bakalaureuse- ja magistriõppes tihedalt sisse pikitud ja läbiv tegevus. Oluline on, et sotsiaaltöö praktikud õpiksid küsima (uurimuslikke) küsimusi ega kaotaks huvi sotsiaaltöö uurimuse vastu pärast ülikooliõpingute lõppu. Tähtis on olla teadlik oma rollide(st) uurimuse läbiviimisel. Jagati kogemusi sellest, kuidas mõjutab uurimuse läbiviimist uurija positsioon organisatsioonis (nt kas ta on juht või tavaline töötaja vms). Arutati uurimuse eetilisi küsimusi – näiteks olukorda, kui ei õnnestu saada luba uurimuse läbiviimiseks sotsiaaltöö teenusekasutajatega ning tuleb keskenduda vaid asutuses töötajate käest kogutud andmetele. Huvitava diskussiooni algatas auditooriumi küsimus (sotsiaaltöö) uurimuse läbiviijate/teadlaste supervisioonivajaduse kohta – tegeletakse tundlike ja raskete teemade ning andmetega ja see võib olla uurijale (emotsionaalselt) kurnav. Soome doktorant tõi näite uurija päevikusse oma mõtete, tunnete reflekteerimisest kui abistavast tööriistast/tehnikast. Kõlama jäi mõte, et sotsiaaltöö õpingute lõppemisel peaks sotsiaaltöö praktik jätkama muu hulgas erialase teaduskirjanduse (sh töövaldkonna teadusartiklite) lugemist, nende üle mõtisklemist ning mõtete jagamist professionaalses kogukonnas ning võimalusel jätkama tööpraktikas uurimistegevust. Viimast võiks/peaks võimaldama ja tunnustama ka juhtkond ning kolleegid.

5. **Lars Uggerhøj** (Aalborgi Ülikool, Taani)

„Paindlik metodoloogia – sama metodoloogilise lähenemise kasutamine erinevate partnerite poolt erinevates kontekstides sama uurimisprojekti raames”

Aalborgi Ülikooli sotsiaaltöö professor Lars Uggerhøj ettekanne oli inspireeriv, sest see ärgitas mõtlema sellele, milliseid otsuseid teeme metodoloogia valikul. Prof Uggerhøj väitel on eriti algajad uurijad metodoloogia valikul jäigad, st ei lähtu mitte andmestiku võimalustest, vaid metodoloogiast, mis määratleb, kuidas andmeid analüüsitakse ja esitletakse. Paindlikku metodoloogiat kasutati kuues Euroopa Liidu riigis, et uurida marginaliseerumise ilminguid kohalikus kogukonnas. Ettekande idee oli panna mõtlema, kuidas võrrelda andmeid, mida kogutakse erinevas keeles ja ning erinevas kontekstis. Paindlikkusele viitas mitme uurimismeetodi kasutamine ning rõhuasetus on pigem uuringu disainil, st millisel viisil rakendada sama uurimismeetodit, kuid arvestades kontekstilisi erinevusi. Näitena kasutas prof Uggerhøj töötoa meetodit, mis tähendas, et igas riigis oli töötubade läbiviimise struktuur erinev, kuid tulemused on võrreldavad. Näiteks kasutati töötubades võimalust töötada väiksemas grupis, avaldada oma mõtteid individuaalselt ning nii suuliselt kui ka kirjalikult. Iga riik valis töötubade läbiviimiseks sobiva viisi, kuid eesmärk oli töötubadel sama: kaardistada marginaliseerumise viisid. Ettekanne lõppes diskussiooniga, mis võimaldas doktorikoolis osalejatel arutleda selle üle, kas paindlik uurimisviis on midagi erinevat kombineeritud uurimisviisist või milline on vahe meetodina fookusgrupil ja töötoal.